

# Gamla Uppsala





Disagården

E4

P

Kungsgårds-platåerna

Gamla Uppsala kyrka

Östhögen

Mitthögen

Västhögen

Odinsborg

Tingshögen

Museum

N  
↑

P

Buss från Uppsala

Gång- och cykelväg till Uppsala

# *Gamla Uppsala*

ELISABETH KLINGMARK







## Gamla Uppsala

Gamla Uppsalas storhetstid sträcker sig från vår tideräkningens första århundraden till 1200-talets senare del. Om platsens storslagna och spännande förflutna vittnar inte minst de tre kungshögarna som majestätiskt höjer sig på den bördiga Uppsalaslätten. Gravarna är kraftfulla symboler för makt och tro som inte lämnar någon oberörd.

Under järnåldern utvecklades vissa bosättningar till viktiga knutpunkter för större områden. Det kunde röra sig om handelscentra, kultplatser och kungsgårdar. Arkeologiska fynd tyder på att det fanns en bosättning i Gamla Uppsala redan på 200-talet e.Kr. Platsens verkliga glansperiod inföll emellertid på 400- och 500-talet e.Kr., det vill säga under folkvandringstiden, som perioden kallas. Då anlades en kungsgård och Gamla Uppsala blev Svearikets maktcentrum och en av Nordens viktigaste kultplatser.

Det är lätt att tro att Mälardalen med Gamla Uppsala i centrum var en isolerad av-

krok av världen vid den här tiden, men faktum är att delar av samhället var väl utvecklat, ekonomiskt, kulturellt och teknologiskt. Kontakterna med det övriga Europa var livliga och konsthantverket stod på högsta nivå, särskilt guldsmidet. Ekonomin byggde främst på djurhållning, jordbruk och handel med järn- och skinnprodukter.

### En värld i förändring

400- och 500-talets Europa kännetecknades av stora omvälvningar i samhället, både ekonomiska och politiska.

Det västromerska riket som hållit ihop stora delar av Europa försvagades, hunnerna (ett nomadfolk av asiatiskt ursprung) anföll österifrån



Fragment av guldföremål från Östhögen. Guldbblecket som är omerat med tunna pärltrådar i horisontella band över hela ytan är ett utsökt prov på folkvandringstidens guldsmedskonst.

Enligt sägnen härstammade Yngligaätten från guden Frö. Statyett från Rällinge i Södermanland.



och de stora folkvandringarna började. Det var en tid av regionala maktkamper. Olika folkstammar förde krig mot varandra, lokala hövdingar knöt landområden till sig och bildade små kungadömen. Plundringståg genomfördes och epidemier härjade och i deras spår minskade befolkningen kraftigt i hela Europa.

Det nuvarande Sverige existerade inte vid den här tiden utan området var, liksom det dåtida Europa, indelat i löst organiserade småkungadömen av skiftande storlek och inflytande. Samhället var hierarkiskt uppbyggt med tydliga sociala gränser och det krigiska härskaridealet dominerade. Ätten var samhällsstrukturens kärna och som en länk i släktens kedja kunde den enskilde individen vinna en position i samhället.

### **Svearnas kungasäte**

Ur detta ättesamhälle växte en härskarklass fram. En av de mest inflytelserika och sägenomspunna släkterna var Ynglingaätten. Enligt legenden var guden Frö Ynglingaättens stamfader i Svitjod (svearnas rike) och han utsåg Gamla Uppsala till kungasäte. Tack vare Frej, eller Frö som han oftare kallades i

Sveaområdet, blev skördarna rikare, rådde fred i landet och folket offerade till honom för goda skördar.

Sveakungarnas öden och äventyr, och framförallt deras dödsätt, möter vi i den isländske skal-

den Snorre Sturlassons Ynglingasagan, som inleder historieverket Heimskringla från 1230-talet. Snorres främsta källa var Ynglingatal – ett kväde som ska ha författats på 900-talet av den norske skalden Tjodolf. Många av Uppsala-kungarna i Snorres Ynglingasagan är huvudsakligen mytologiska figurer, men det är viktigt att komma ihåg att berättelserna härstammar från en tid då man inte skiljde på myt och verklighet. Ynglingarna ansågs härstamma i rakt nedstigande led från fruktbarhetsguden Frö och var följaktligen utrustade med gudomliga kvaliteter. Kungens övermänniska- ligen egenskaper visade sig framförallt i hans makt över årsväxten. Under goda år fick han ta emot folkets hyllningar, liksom han fick skulden om skördarna slog fel. Om kung Domalde berättas i Ynglingasagan att det under hans tid rådde stor hungersnöd till följd av missväxt och att detta misshagade svearna:

»Hövdingarna höll rådslag och kom överens om att deras kung Domalde bar skulden till nöden och att de skulle offra honom för att få god årsväxt, och att de skulle angripa honom och döda honom och rödfärga offerplatsen med hans blod. De gjorde detta.»

*Ur Ynglingasagan.*

I krönikans senare skede omtalas dock kungar som kan ha historiska förebilder, däribland Aun, Egil, Ottar och Adils. Enligt Snorre höglades Aun och



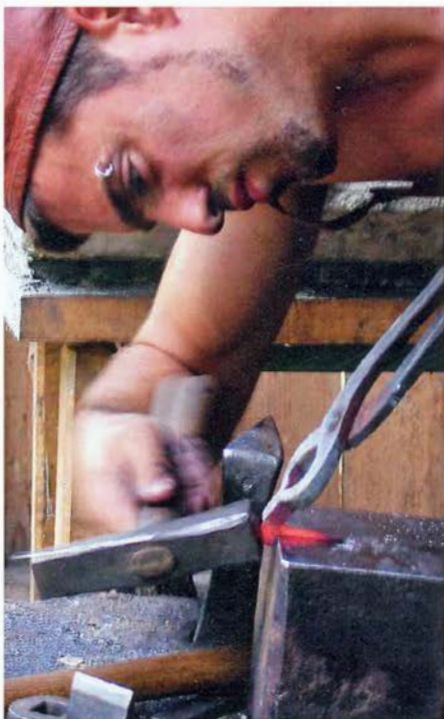
Med på gravbålet fick kungen sin krigarutrustning, sina hundar och sin jaktfalk. Bara sönderbrända föremål och ben återstår idag.

Adils i Uppsala, Ottar i Vendel. Att det är Ynglingakungarna som vilar i högarna är visserligen tidsmässigt rimligt, men omöjligt att bevisa och stämmer inte helt och fullt med fynden, i alla fall inte när det gäller Östhögen. De få benfragment som påträffats där kommer från en ung kvinna, eller möjligen från både en kvinna och en pojke.

### **Livet i byn**

Ynglingaätten tillhörde en aristokrati som ringaktade fysiskt arbete och inte befattade sig med andra sysslor än krig,





Varje bonde på sin gård fick vara smed och de flesta kunde säkert hantera de vanligaste verktygen. Genom fynd vet man att det också fanns smeder med stor yrkesskicklighet. De vanligaste smidesverktygen var hammare och tänger.

jakt och idrott. Men hur såg livet ut för den vanliga människan på 500-talet?

På gården i byn levde folket tätt in på varandra och bonden och hans tjänstefolk arbetade sida vid sida. Barn och vuxna, kvinnor och män, tjänstefolk och gårdsägare åt, roade sig och sov i

samma rum, trots att deras livsvillkor, rättigheter och sociala ställning var vitt skilda.

För den fria människan var den personliga integriteten skyddad. Ingen fick såra eller döda en fri man och sexuella övergrepp mot en fri kvinna tolererades inte. Trälarna däremot hade få eller inga rättigheter alls men kunde trots sin ofrihet ha gott anseende. De ägdes av bönderna som boskap och kunde säljas, hyras ut eller till och med dödas om ägaren så önskade. En trälkvinns barn tillhörde hennes ägare och barnet blev självt träl.

Bonden och bondhustrun styrde gården gemensamt men deras ansvarsområden var strängt åtskilda. Kvinnorna hade det dagliga ansvaret för hushåll, tjänstefolk, förråd och resurser. De vävde, sydde kläder, lagade mat och beredde skinn och pälsverk. I männens sysslor ingick åkerbruk, skogsbruk, jakt och fiske. Utåt sett var det mannen som representerade gården och släkten.

Trots att det forntida samhället tedde sig utpräglat patriarkaliskt på det juridiska och politiska planet verkar dock många kvinnor ha haft ett starkt inflytande. När mannen var på resa eller i krig övertog ofta hustrun tillfälligt mannens funktioner på gården och som änka kunde hon få en mycket självständig ställning. I myterna och i diktningen framträder sådana starka kvinnor som intar minst lika stor plats som männen.



Kung Karl XIV  
Johan hyllas av  
Uppsalastuden-  
ter vid Uppsala  
högar 1834.  
Målning av  
Johan Way.



nens vagga varifrån astronomin, tideräkningen samt de latinska och grekiska alfabetena (med runorna som förebild) härstammade.

I början av 1800-talet tog göticismen ny fart. Sverige hade år 1809 förlorat Finland och Åland i kriget mot Ryssland och förlusten ledde till att man på nytt sökte kontakt med ett storartat förflutet. I den andan bildades 1811 Götiska förbundet av en grupp akademiker, ämbetsmän och officerare. På stämmorna tog medlemmarna namn efter fornnordiska kämpar och drack mjöd ur horn.

Stora sammankomster ägde rum vid kungshögarna, en av de mest kända ägde rum 1834 då kung Karl XIV Johan hyllades av Uppsalastudenterna. I förbundets tidskrift »Iduna« medverkade författare som Esaias Tegnér och Erik Gustaf Geijer med dikter som förde ut det götiska budskapet.

Ännu i 1900-talets början uppfattades Gamla Uppsala som den viktigaste symbolen för den svenska staten. Från flera håll uttrycktes önskemål om att uppföra ett nationalmonument och för detta ändamål anlätades konstnären

Likbålet utvecklade en enorm hetta och kunde nå en temperatur på nära 1500 grader. De brända resterna av den döde täcktes av ett röse, som sedan täcktes av grus och sand med ett tunt torvlager ytterst.

»Oden beslöt att alla döda skulle begravas på bål ... Han sade att var och en skulle komma till Valhall med de ägodelar som han hade med sig på bålet ... Det var deras tro att ju högre röken steg i luften desto högre kom den som brändes och ju fler ägodelar som brann med honom desto mäktigare blev han.«

*Ur Ynglingasagan.*

### Utgrävningarna

På 1830-talet framfördes teorier från forskarhåll om att kungshögarna i Gamla Uppsala inte alls var några kungagravar utan rena naturbildningar. Denna skymf mot de gamla svenska nationalsymbolerna kunde inte accepteras och för att undanröja alla tvivel tog den dåvarande kronprinsen, sedermera kung Karl XV, initiativet till en arkeologisk utgrävning.

Bror Emil Hildebrand,  
riksantikvarie 1837–1879.



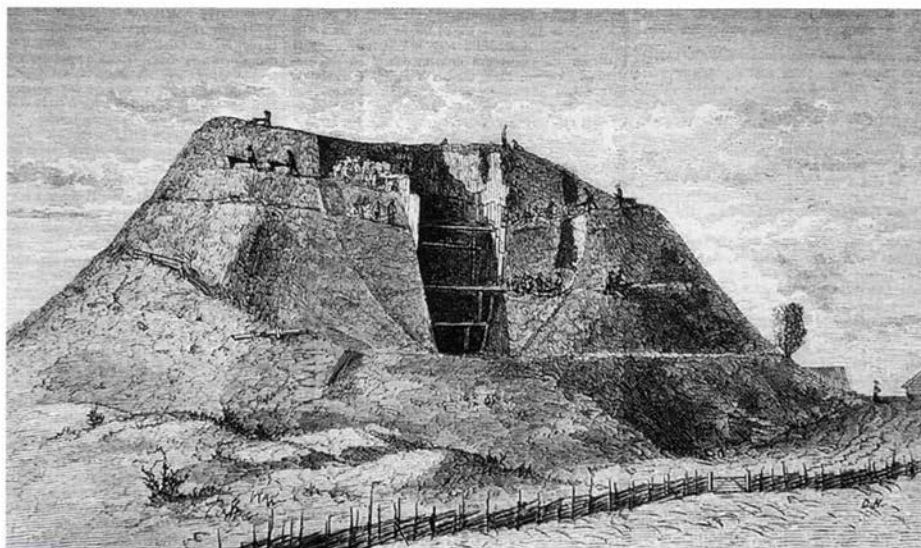
Uppdraget gick till riksantikvarien Bror Emil Hildebrand som 1846 började gräva i den 9 meter höga **Östhögen** med förhoppningen om att finna en sveakonungs grav.

Grävningsarbetet var ett komplicerat och riskfyllt företag som väckte stor publicitet på sin tid. Under stor möda grävdes en 25 meter lång tunnel in till gravgömmen i högens kärnröse. Där fann man en lerkruka fylld med brända ben och kring den fanns fragment av de eldskadade gravgåvorna. Fynden var svårtolkade och inte så storslagna som man hade hoppats på, dessutom rådde stor osäkerhet om den gravlagdes kön och ålder.

Nästan tre decennier senare, 1874, startade Hildebrand en utgrävning av **Västhögen** och öppnade ett enormt schakt ända in till gravröset i högens mitt. Under röset fanns rester av likbålet, brända ben och gravgåvor. När Hildebrand inte heller den här gången tyckte sig göra några märkvärdiga fynd började han vackla i sin tro på kungagravar.

Idag vet forskarna mer om gravfynden, både i Öst- och Västhögen. Bland de viktigaste föremålen i





Västhögen. Teckning av Olof Hermelin i »Ny illustrerad tidning« 1874.

Östhögen märks några små fragment av pressbleck i brons, dekorerade med en dansande spjutbärare. Troligtvis har blecken prytt en hjälm av ett slag som är känd från flera uppländska gravfynd. Man fann också rester av guldföremål (se sidan 3) som kan ha utgjort dekoren på en eneggad vapenkniv, en så kallad scramasax. En annan tolkning är att guldfragmenten är delar av ett praktfullt bältespänne. I den dödes utrustning ingick också en eller flera glasbägare, ett brädspel, en kam, ett bryne och kanske en sminkpalett.

Vem var då den döde i Östhögen? Efter flera undersökningar av benen är de flesta forskare eniga om att gravnen

är rest över en kvinna, eller möjligtvis en yngling åtföljd av en kvinna i gravnen.

De dyrbara gravgåvorna säger oss att den döda med största sannolikhet var medlem av en kunglig ätt, kanske en drottning? Rika kvinnogravar är kända på flera håll i Norden. En av de mest berömda är Osebergsskeppet, en vikingatida kvinnobåtgrav som påträffades 1904 på gården Oseberg i Norge.



Fynd från Östhögen. Fragment av pressbleck av brons från en hjälm.



I Västehögens gravgömma har man funnit benen av en vuxen man och djurrester, förmodligen spår av den färdkost den döde fick på sin sista resa. Man hittade också brända rester av en typiskt manlig krigarutrustning. Högstatusvapen och exklusiva föremål, både inhemska och importerade, signalerar att den döde tillhört den krigiska överklassen, kanske var han en hövding eller rentav en kung. I hans utrustning fanns bland annat ett frankiskt svärd smyckat med guld och granater och ett spel med romerska brickor i elfenben. Han var klädd i en dyrbar dräkt med inslag av frankiskt guldlansinvävt tyg och kring livrocken bar han ett bälte med ett praktfullt spänne. Fyra kaméer av österländskt ursprung har troligtvis prytt ett skrin eller liknande. Fynden talar sitt tydliga språk om vilka långväga kontakter människorna på Uppsalaslättan hade på 500-talet.

**Mitthögens** gravgömmor har aldrig undersökts, men alla tre kungshögarna har daterats till cirka 475–580 e.Kr. Nordost om de tre kungshögarna, närmast restaurangen Odinsborg finns den fjärde, så kallade **Tingshögen**. Mycket tyder på att även Tingshögen är en gravhög, men den har aldrig grävs ut.

Fynd från Västehögen. Överst en spelbricka av elfenben. I mitten fragment av olika föremål i cloisonné – i guld infattade granater. Det större fragmentet är del av en svärdsknapp. Nederst de fyra unika kaméerna. Olika skalor.



### **Båtgravarna i Vendel och Valsgärde**

På flera ställen i Uppsalatrakten infördes ett nytt gravskick från och med slutet av 500-talet. Utvalda och högättade personer gravlades i båtar, med all den utrustning de krävde för den sista seglatsen. De förnämligaste gravarna har man hittat i Vendel och i Valsgärde.

Tidsmässigt avlöser båtgravarna kungshögarna och de äldsta av gravgåvorna i Valsgärde och Vendel är av samma slag som de i Gamla Uppsala kungshögar.

### **Vikingatida båtgravar i Gamla Uppsala**

År 1973 hittade arkeologerna fyra båtgravar på prästgårdstomten intill Gamla Uppsala kyrka. I en av dem var en obränd kvinna begravd. Hon var bland annat utrustad med en smyckeuppsättning av ovala spännbucklor, ett stort spänne och ett 60-tal pärlor. Det märkvärdigaste är hänget i hennes pärlkedja som föreställer en kvinnofigur i brons som bär ett mjödhorn. Det kan tolkas som en symbol för Fröja eller någon annan av de kvinnliga gudomliga makterna: valkyrior och diser. Hennes kläder var mycket praktfulla och i dräkten ingick tyger av silke som importerats hela vägen från Kina.

Fynd från Västhögen. Överst ett rembeslag av järn med inläggningar. I mitten ett fågelhuvud av pärlad guldtråd med två stirrande ögon likt en uggla. Nederst fragment av en bencylinder med en fris av fåglar. Olika skalor.



## Rit och kult

Den tyske historieskrivaren Adam av Bremen gav på 1000-talet sin bild av kulten i Gamla Uppsala. I en av sina skrifter återger han en ögonvitnesskildring av en religiös ceremoni någon gång på 1070-talet. Tidpunkten är hedendomens sista fas, som enligt Adam hade sitt starkaste fäste just i Gamla Uppsala. I sin krönika berättar han om »ett berömt tempel, helt och hållet prytt med guld«, där folket tillber tre gudabilder. Tor, den mäktigaste har sitt säte mitt i salen och på ömse sidor om honom sitter Oden och Frö. Prästerna bär fram folkets offer till var och en av gudarna. Om sjukdom och hungersnöd hotar offerar de till Tor; om krig, till Oden och om det ska firas bröllop, till Frö. Vart nionde år firas en stor, gemensam fest då folk från Svearikets alla hörn kommer resande för att delta i offerceremonierna.

»Av allt levande av hankön offeras nio stycken. Med deras blod brukar man blidka gudarna. Kropparna däremot hängs upp i den lund som ligger alldeles intill helgedomen.

Denna lund är så helig för hedningarna att vartenda träd i den anses gudomligt till följd av de offerades död och förruttelse. Där ses även hundar och hästar hänga bredvid människor, och en kristen berättade för mig att han sett sjuttio två kroppar hänga där om varandra. För övrigt finns många sånger som brukar sjungas vid fullgörandet av ett dylikt offer, men de är ohöviska och därför bättre att förtigas«.

*Adam av Bremen, omkring 1075.*

Under nästan tusen år har Adams av Bremen fantasieggande ord varit grunden för vår bild av den förkristna religionen i Gamla Uppsala. Men man kan fråga sig hur trovärdig Adams skildring av offerceremonierna är. Han hade ju själv aldrig varit i Gamla Uppsala utan förlitade sig på hörsägen från den danske kungen Sven Estridsson som i sin ungdom tillhört sveakungens hird. Adams uppdrag var att missionera för kristendomen och det låg därför i hans intresse att framställa hedningarnas religion i så barbarisk dager som möjligt.





Många fornforskare har fascinerats av Adams hednatempel och spekulerat i var det kan ha legat. År 1926 hittade professor Sune Lindqvist spår av ett trettiotal stolpar under den plats där Gamla Uppsala kyrka ligger idag. Några av dessa tolkade han som rester av det gamla Uppsalatemplet.

Senare tiders forskare har avfärdat Lindqvists teorier. De menar att något tempel i ordets egentliga mening aldrig har funnits i Gamla Uppsala. Men även om vi kan ha skäl att vara kritiska när vi tolkar Adams texter, och han kan ha missförstått en del, så menar andra forskare att det inte finns skäl att tvivla på Adams uppgifter om att Gamla Uppsala var en viktig kultplats för svearna fram till andra hälften av 1000-talet.

Det tempel som Adam beskriver var istället troligtvis en kunglig hall, det vill säga en byggnad där kungen fattade viktiga beslut, tog emot gäster och höll religiösa ceremonier då mat och jästa drycker intogs under rituella former. Mycket tyder på att efterledet i

namnet Uppsala härstammar från det fornisländska *salr* eller *salir* som betyder just hall eller sal. År 1990 grävdes en stor järnåldershall ut på en plåtå norr om kyrkan och några av de stolphål som Lindqvist hittade på 20-talet kan mycket väl vara rester av ytterligare en kunglig hallbyggnad.

### Blotet

Att offentliga kultfester verkligen ägde rum stämmer emellertid med vad forskarna vet om den förkristna religionen. Dessa högtider firades på hösten, på vintern vid jultid, i april vid vårdagjämningen och kallades blot. Att blota betyder »att stärka« och det som skulle stärkas var gudarna.

Djur offrades för att hedra gudarna och man samlades för att inta en helig måltid tillsammans. Blodet hade en speciell kraft och därför stänkte man blod på gudabilderna, på väggarna och på kultdeltagarna. En del källor berättar också om människooffer. På en bildsten från Lärbro på Gotland återges en scen där människor offras och hängs upp i ett träd. Hur vanligt detta var är svårt att säga, men det troliga är att människooffer inte var något allmänt inslag på blotfesterna.

Det var härskarens uppgift att leda det rituella blotet som skulle gynna årsväxten och freden. Blev det ett dåligt år fick kungen skulden. Under slutet av hednatiden var det inte ovanligt att

Olaus Magnus föreställning 1555 om svearnas hednatempel i Uppsala som bland annat var utsmyckat med guldkedjor runt taket. I brunnen till höger finns en offrad människa.







Offer till Oden skulle hängas i träd. Kanske föreställer bildstenen från Stora Hammar i Lärbro socken på Gotland ett sådant offer.

kungarna påverkades av kristendomen och försökte dra sig undan denna plikt.

I källorna talas det om heliga platser där det hölls riter och utfördes kult-handlingar; ofta ägde de rum utomhus. Ortnamnet Torslunda i Uppland visar till exempel att Tor dyrkades i en helig lund. Kultplatsen kunde också vara en stensättning eller en gravhög där man sökte kontakt med sina förfäder.

### **Gydjor och völvor**

I den förkristna religionsutövningen hade kvinnorna en självklar plats. I den offentliga kulten fanns kvinnliga ledare, prästinnor som kallades *gydjor*. Deras uppgift var bland annat att välsigna det heliga ölet under det rituella blotet.

Gydjans ämbete hade hög status och förutsatte hög börd.

Det fanns också kvinnor som var utrustade med magiska förmågor som kallades *völvor*. De tillhörde inte den religiösa sfären utan rörde sig utanför samhället. Völvan kunde sejda (förutse framtiden), förhäxa och förtrolla, egenskaper som gjorde henne fruktad och respekterad på samma gång. Hon reste mycket i bygderna och man kallade på henne när missväxt eller annan olycka hade inträffat. Ofta anlände hon som en drottning med stort följe. Hennes viktigaste redskap var staven, *völv*, som givit henne namnet. Sejdritualen påminde om den samiske nojdens riter och liksom denne använde völvan trumma.

## Myterna och gudarna

Det finns inte många skriftliga källor om den förkristna religionen i Norden men några av de isländska texterna berättar om gudarna och mytologin. Adam av Bremen räknar upp Oden, Tor och Frö i sin beskrivning av kulten

i Gamla Uppsala men skildrar inte den nordiska mytologin närmare.

Enligt Snorre Sturlassons Edda var den fornnordiska världen indelad i två delar: **Midgård**, världen där människorna bodde, och **Utgård**, den okända

Midgårdsormen ringlar sig kring jordskivan där Utgård, jättarnas hem och människornas Midgård finns. I mitten ligger gudarnas borg, Asgård, där asken Yggdrasil grönskar.





och farliga plats där jättar och alla möjliga odjur höll till. Mitt i Midgård fanns borgen **Asgård** som var gudarnas hemvist. Gudarna möttes dagligen till rådslag under den evigt grönskande asken **Yggdrasil**, världsträdet. Här levde också nornorna vid **Urds** brunn. De var visa kvinnor som kände till världens öden och fastställde livslängden för varje barn som föddes. Yggdrasil hade stora rötter och vid en av dem låg draken **Nidhögg** och gnagde. En dag skulle han gnaga igenom hela roten och då skulle världen gå under. I havet runt Midgård låg **Midgårdsormen**, en kolossal orm som höll ihop världen genom att bita sig själv i svansen.

### Skapelseberättelsen

Före världens skapelse existerade kaos – Ginnungagap. De första levande varselerna var den tvekönade jätten Ymer och kon Audhumbla som slickade fram en människoliknande varelse ur salta stenar. Det var Bure som senare avlade sonen Bor. Bor och jättekvinnan Betsla fick tre söner. En av dem var Oden som skulle bli stamfader till asarna, gudaskläktet. Bors söner dödade jätten Ymer och av hans kropp skapade de världen. Ordning skapades ur kaoset, naturlagar och årstider etablerades och sol och måne fann sina banor på himlavalvet.

Men världen åldrades och gick mot sin undergång i Ragnarök, den slutliga naturkatastrofen och sociala upplös-



Tors strid med jättarna, en av berättelserna i asamytologin. Målning av Mårten Winge, 1872.

ningen. En fruktansvärd eld drog fram över jorden och människorna slogs mot sina egna i bittra krig. Asarna drabbade samman med de onda krafterna men ingen gick som segrare ur den sista striden. En ny värld steg upp ...

### Makterna som styrde världen

Myterna berättar om **asarna** som var i ständig verksamhet för att upprätthålla den kosmiska ordningen. Till dem bad människorna om liv, hälsa, fred, krigslycka och fruktsamhet. **Vanerna** tillhörde gudarnas skara i Asgård, men det berätt-

tas att asar och vaner en gång låg i krig med varandra. Vanerna var fruktbarhetens gudar av vilka Frö och Fröja är de stora personligheterna i myterna.

Asarnas största motståndare var **jättarna**, kaoskrafter som hotade den gudomliga ordningen och försökte forma världen på sitt eget vis. Men det går ingen skarp skiljelinje mellan asar och jättar. Oden, den främste av asarna var ju själv av jättesläkt och flera av asagudarna ingick äktenskap med jättekvinnor. **Dvärgarna** höll till i underjorden. De var skickliga hantverkare och rådde över metallerna. Liksom jättarna hörde de till de makter som människorna och asarna måste överlista och bekämpa. Dvärgarna kan lätt förväxlas med **alverna**, som också var underjordiska väsen, men utan onda sinnen. De var asarnas medhjälpare i kampen mot jättarna.

Kvinnliga makter hade en central ställning i den fornnordiska religionen. **Diserna** var kollektiva fruktbarhetsgudinnor som åkallades vid offentlig och privat kult, så kallade Disablott som hölls en gång om året, vid vårdagjämningen. Som en rest av Disakulten hålls än idag en marknad i Uppsala som kallas just Distingsmarknad.

**Nornorna** var ödesmakter som levde invid Urds brunn under världsträdet Yggdrasil, där de skar människornas öden i trä. Urd är ett gammalt ord för

öde som också kan betyda död.

**Valkyriorna** var en annan kategori av kvinnliga ödesmakter som hade med slagfältet att göra. Ordet »valkyria« betyder »val-korerskor«, det vill säga de som väljer ut dem som ska stupa i strid. Efter slaget förde valkyriorna de stupade till Odens rike i Valhall.

En dyster kvinnovarelse var

**Hel**, som rådde över dödsriket

Hel eller, med ett annat namn, Nifelhjem. Där var det kallt, grått och fuktigt och dit ansågs de komma som inte dött i strid.

### **Berättelsen om Balders död och Lokes straff**

När Odens och Friggs vackre son Balder började drömma illavarslande drömmar om sitt liv blev Frigg orolig och förmådde alla ting i världen att gå ed på att inte skada Balder. Bara misteln slapp undan, eftersom den var så liten och oansenlig. Eftersom Balder nu var osårbar roade sig gudarna med att skjuta på honom med alla slags vapen utan att han skadades. Men Loke lurade den blinde Höder att skjuta på Balder med misteln, som förvandlades till en pil och dödade den unge guden.

Gudarna stod handfallna, men Frigg sände bud till Hel för att förmå henne att låta Balder återvända från dödsriket. Hel lovade att gå med på detta om bara







Inspirerad av götiska förbundets idéer avbildar Mårten Winge 1863 hur Sigyn skyddar Loke från ormens gift.

alla ting i världen ville begråta honom. Gudar och människor, växter, djur och stenar grät då bittra tårar, alla utom en jättinna som vägrade fälla en enda tår över Balders död. Jättinnan var naturligtvis ingen annan än Loke i förklädnad.

Oden blev utom sig av sorg efter Balders död och ville straffa Loke, som förvandlade sig till en lax och gömde sig i forsen. Men asarna genomskådade ho-

nom och fångade in honom med ett nät. De tog honom till en grotta, band honom och fäste en giftorm över hans huvud så att giftet dröp ned i hans ansikte. Men bredvid honom står hans hustru Sigyn och fångar upp giftdropparna i ett fat. När skålen är full måste hon tömma den och då dryper giftet ned i ansiktet på Loke, som vrider sig i smärta så att hela jorden skälver. Så ska han ligga till Ragnarök.

## Några gudar

### BALDER

Son till Oden och Frigg. Balder var den milde, kärleksfulle guden som älskades av alla. Den vita blomman Baldersbrå är uppkallad efter honom.

### FRÖ

Av vanersläkt. Fruktbarhetens, njutningens och fredens gud. Hans bildstod var försedd med en väldig fallos. Hans fru var jättekvinnan Gerd, men det berättas att Frö var gift med sin syster Fröja innan de flyttade till Asgård. Tillsammans med Gerd gav han upphov till den mäktiga Ynglingaätten. Frö var ägare till det märkliga skeppet Skidbladner som alltid hade medvind och var så stort att alla gudarna i Asgård rymdes i det. Trots det kunde skeppet vikas ihop som en näsduk.

### FRÖJA

Syster till Frö. Fröja kallades ofta Vanadis och var föremål för en omfattande dyrkan i hela Skandinavien. Hon var fruktbarhetsgudinna och

den främsta av diserna. Hennes hem var Folkvang, där hon tog emot hälften av dem som stupade på slagfältet, den andra hälften kom till Oden. Fröja var gift med Od, (förmodligen ett täcknamn för Oden) som senare övergav henne. Fröja kunde sejda, förutse framtiden, en konst som hon lärde ut till Oden.

### HEIMDAL

Gudarnas vaktare. Bodde i Himlabergen och kunde se och höra allt som hände i världen. Heimdal var son till nio systrar. Han hade tre söner: Jarl, Karl och Träl som var de tre jordiska samhällsgrupperna.

### IDUN

Gudinna som ägde den eviga ungdomens äpplen som asarna åt varje dag för att hålla sig unga. Hon förvarade dem i ett skrin, och när någon hade ätit ett äpple fanns där strax ett nytt.

### LOKE

Av jättesläkt. Han var gift med Sigyn och hade tre barn med jättinnan Angerboda, de tre ohyggligaste odjuret i de fornnordiska myterna: Midgårdsormen, vargen Fenrisulven och Hel. Det finns många historier där han ställer till problem för gudarna och det är lätt att se likheter mellan Loke och den kristna djävulen.

*Den enögd Oden, och Fröja avbildad på ett hängsmycke från Östergötland. Olika skalor.*







På en av hjälmarna från båtgravfältet i Vendel flyger Odens korpar Hugin och Munin.

## ODEN

Asarnas fader och den mäktigaste av gudarna. Han var dödens, krigets och vishetens gud, men uppträdde i många skepnader. Sitt ena öga lämnade han en gång i pant till jätten Mimer i utbyte mot en klunk ur visdomens brunn. Oden bodde i Valhall, krigarnas dödsrike, där han samlade sina skaror av fallna krigare och furstar. Odens åttafotade häst hette Sleipner och på Odens axlar satt två korpar, Hugin (sinne) och Munin (tanke) som varje morgon flög ut i världen för att samla in nyheter till sin herre. Oden var gift med den kloka Frigg som skyddade moderskapet och äktenskapet.

## TOR

Muskulös, rödhårig slagskämpe som har sin motsvarighet i romarnas Herkules. Hans ständiga följeslagare var hammaren Mjölner som han slungade mot jättarna, hans viktigaste motståndare. Tor var åskans och regnets gud som for fram över himlavalvet i en vagn dragen av bockar. Han var gift med den fagra Siv, vars hår var av guld.



## TYR

Son till Oden och starkaste guden näst Tor. I skrifterna uppträder han som en vishetens gud och som en krigsgud. Han inger kämparna mod och skänker dem seger. Tyr har bara en hand sedan han förlorat den högra i Fenrisulvens käftar när gudarna lurat vargen att låta binda sig.



På hänget av guld från folkvandringstid hugger Fenrisulven sina tänder i Tyrs högra hand. Överst till höger Tors hammare Mjölner, funnen i Skåne. Olika skalor.



## Den nya tron

På 800-talet hade Gamla Uppsalas ställning förändrats. Istället övertog handelsstaden Birka på ön Björkö i Mälaren rollen som maktcentrum och mot slutet av vikingatiden, Sigtuna. Men fortfarande fyllde Gamla Uppsala en viktig funktion som religiöst kultcentrum och platsens ryktbarhet nådde långt utanför Nordens gränser.

Vikingarna var krigare som på sina

plundringståg satte skräck i den europeiska befolkningen, framförallt längs de brittiska och franska kusterna. Men de var också fredliga handelsmän och skickliga sjöfarare som gjorde viktiga upptäckter. Bland annat var vikingarna de första européer som landsteg i Amerika, eller Vinland som var vikingarnas namn på det nya landet.

Med vikingarna ökade den allt vik-

Vikingaskeppen var så flatbottnade att man kunde landa dem direkt på en långgrund strand. När kölen tog i botten hoppade krigarna över bord och anföll som en blix från klar himmel.



tigare handeln och de internationella kontakterna. Den ökade rörligheten förde med sig kulturella och religiösa intryck, både från Fjärran Östern och det kristna Europa.

Nordborna hade mött kristendomen på sina handelsresor och vikingatåg, men det var genom missionsverksamheten som den nya läran spreds systematiskt. Till Sverige kom missionärerna huvudsakligen söderifrån, från det som senare kom att kallas ärkebiskopsdömet Hamburg-Bremen. Till en början spreds den nya tron mycket långsamt och mötte på sina håll intensivt motstånd. Särskilt seglivat var motståndet i Gamla Uppsala som under perioder i missionsverksamhetens historia troligen stärkte sin betydelse som kult centrum. Så sent som på 1070-talet beskrev Adam av Bremen de hedniska offerriterna i Gamla Uppsala. Men många kungar stödde missionen och såg möjligheter att befästa sin makt genom samarbete med Kyrkan. Ändå var det först ett stycke in på 1100-talet som kristendomen slutligen segrade i Sverige.

### Silverskatten

Ett av de mest spektakulära fynden från Gamla Uppsala är den silverskatt som påträffades en sommardag 1891 när en

bonde var sysselsatt med att rensa ett dike i åkern strax norr om kyrkan. Skatten består bland annat av dryckes-skålar, kedjor, ett relikkors och några mystiska redskap uppträdda på en av silverkedjorna – kanske en tandpetare eller en öronpetare. Skatten har både kristna och hedniska drag.



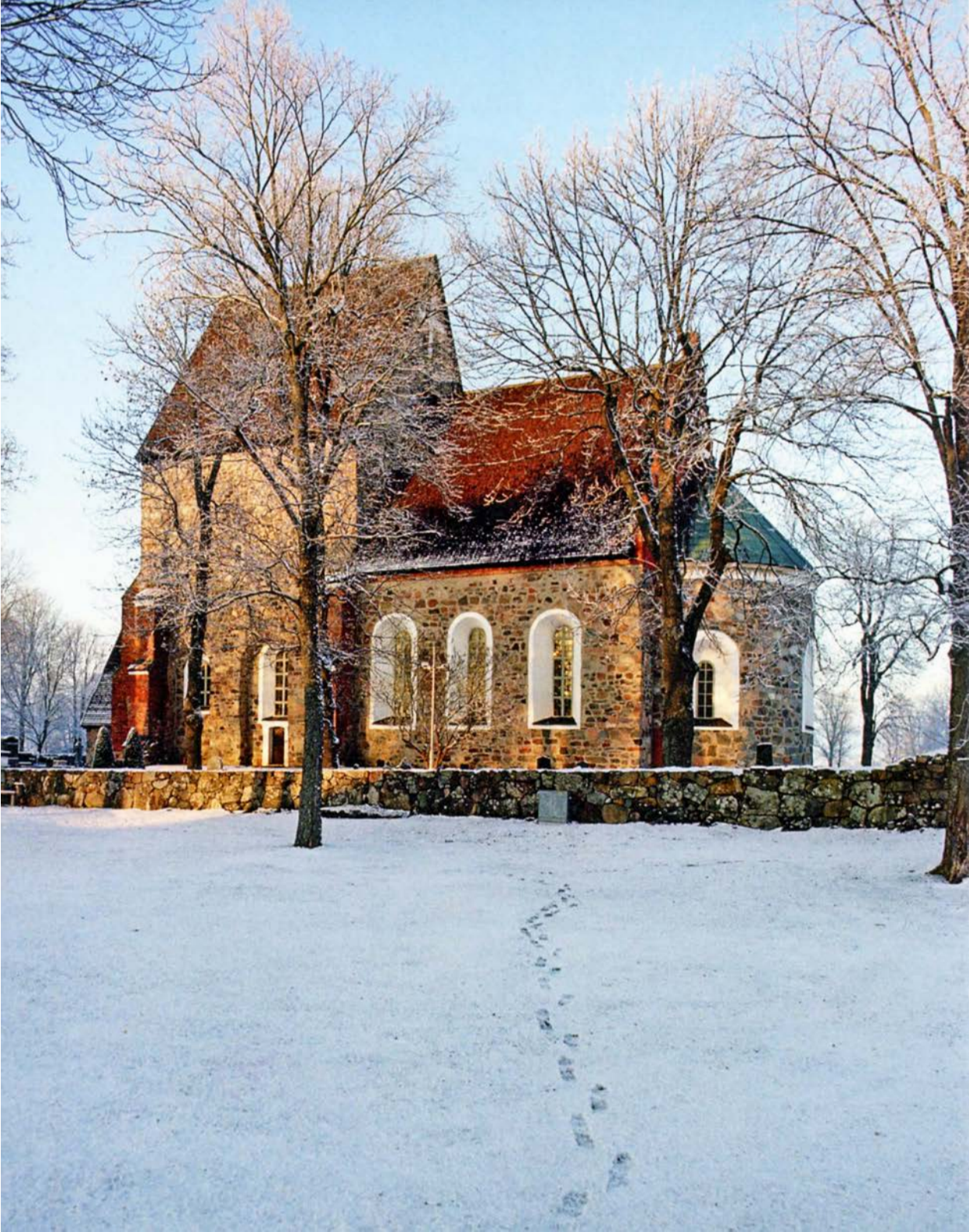
Föremålen är av yppersta kvalitet och daterade till slutet av 1000-talet, tidsmässigt på gränsen mellan kristendom och hedendom. Bildmotiven och de vackert ciselerade mönstren berättar om gammalt kultbruk. I en av skålarna finns en vikingatida runinskrift: »uikula äger skålen. Björnulf den skäggige ...«.

### Gamla Uppsala blir ärkesäte

År 1164 fick den svenska kyrkan påvens tillstånd att bilda en egen kyrkoprovins och ärkesätet förlades till Gamla Uppsala. Att valet av plats föll just på Gamla Uppsala är säkerligen ingen slump. Den gamla hedniska platsen var ju sedan urminnes tider en kraftfull symbol för religion och kunglig makt.

Den kyrka vi ser i Gamla Uppsala idag byggdes som domkyrka på kungs-









Domkyrkan i Gamla Uppsala som den kan förmodas ha sett ut på 1100-talet. Rekonstruktionen bygger på framgrävda grundmurar och spår i de bevarade delarna. Mest osäker är utformningen av domkyrkans västparti.

gårdens mark åt den förste svenske ärkebiskopen, men var ursprungligen dubbelt så stor. På samma plats fanns redan en träkyrka, förmodligen en stavkyrka, som fick lämna plats åt den blivande katedralen.

Den färdigbyggda domkyrkan var över 60 meter lång och hade korsarmar och ett treskeppigt långhus. Under 1200-talets första

Till vänster: Efter domkyrkans brand på 1200-talet revs stora delar av murverket och resten byggdes om till sockenkyrka. Det stora domkyrkokoret fungerar sedan dess som långhus (församlingens del av kyrkan) och den halvrunda absiden som kor. Till höger: S:t Erik, träskulptur i altarskåpet från 1400-talet i Gamla Uppsala kyrka.

hälft drabbades kyrkan av en kraftig eldsvåda och stora delar av byggnaden förstördes. År 1273, efter ett beslut från påven, flyttades ärkesätet från Gamla Uppsala till Östra Aros, som därefter kom att kallas Uppsala. Den gamla domkyrkan degraderades till sockenkyrka.

### Sankt Erik

En central roll i kyrkans historia spelar Erik den Helige, svensk helgonkung som troligtvis valdes till kung omkring år 1150. Han hette egentligen Erik Jedvardsson och tillhörde en släkt från Götaland. Faderns namn Jedvard tyder på att han hade engelskt påbrå. Från Erik

härstammar den Erikska ätten, som

kom att utmana Sverkerätten om kungamakten över svear och götar.

I Erikslegenden från cirka 1260 berättas om hans goda gärningar, bland annat gjorde han stora insatser för kyrkobygget i Gamla Uppsala. Till Eriks stordåd räknas framförallt hans korståg till Finland, där han tvingade de hedniska finnarna att ta emot kristna missionärer. Erik den Helige mördades 1159 eller 1160 av dansken Magnus Henriksson, som enligt



Liksom de stora relikskrinen på kontinenten var Erikskrinet troligen utfört i förgylld metall och prytt av helgonfigurer och scener ur helgonets liv. Flera skrin har genom tiderna avlöst varandra. I Uppsala domkyrka förvaras ännu helgonkungens skalle, en genomhuggen halskota och en del andra ben samt hans begravningskrona av förgylld koppar.



Västgötalagens kungalängd var Eriks efterträdare.

Helgonkulten uppstod en kort tid efter hans död. Relikerna (benen) efter kungen togs upp ur graven i Gamla Uppsala domkyrka och lades i ett skrin. Varje år den 18 maj, som är Eriks döds- och skrinläggningsdag, firades Eriksdagen, då man gick med helgonets relik i procession från Gamla Uppsala till Östra Aros. Syftet var att visa upp relikerna för folket och att välsigna markerna i bön om god växt och skörd. Det är inte svårt att se den religiösa parallellen till Frö-kulten.

Erik avbildas vanligen med ett riksäpple och en kungaspira, men ibland bär han även ett palmblad som symbol för sitt martyrium. Skrinet med Eriksrelikerna flyttades 1273 till den nya kate-

dralen i Östra Aros (nuvarande Uppsala).

Genom Erik blev en världslig furste helgon – kungamakt och gudamakt hade förenats i en och samma person. Helgondyrkan hade på medeltiden en stor betydelse för kristendomens frammarsch och kom på sätt och vis att ersätta de gamla gudarna. Till helgonen kunde man i bönen vända sig med vardagslivets små och stora problem.

Medeltida mirakelberättelser handlar om personer som sökt hjälp hos Sankt Erik och blivit bönhörda. Det berättas bland annat om kung Birger Magnusson som år 1292 botades från en svår sjukdom där köttet »förtärdes« och om den blinda kvinnan som fick tillbaka sin syn när hon fuktade ögonen med kungens blod.

## Nationalsymboler genom tiderna

Kungshögarna fick tidigt stå som symboler för den svenska statens anrika förflutna. Särskilt i tider av politisk oro har Gamla Uppsala med kungshögarna i fokus fått spela en framträdande roll. På 1500-talet höll exempelvis Gustav Vasa regelbundna sammankomster vid högarna, då man i Sverige behövde mobilisera ideologiska krafter mot det danska väldet. Det forntida folk som kallades göter hyllades och ansågs vara goternas ursprung. Man menade att detta folk hade utvandrat från Sverige, spritt sig över Europa och så småningom besekrat antikens Rom. Dessa tankesår gav så småningom upphov till en ny historicsyn – göticismen.

### Göticismen

På 1600-talet blev Sverige en stormakt och statens intresse för landets antikviteter och forntid ökade. Detta var göticismens verkliga glanstid och Gamla Uppsala blev ett ämne för livliga diskussioner. De mest häpnadsväckande teorierna stod historikern och vetenskapsmannen Olof Rudbeck (1630–

1702) för. Hans historieverk *Atlantica* som utkom i flera band i slutet av 1600-talet, är ett gigantiskt propagandastycke för Sverige som stormakt. Här pekade han ut Gamla Uppsala som centrum i det mytomspunna Atlantis, civilisatio-



Olof Rudbeck försökte bevisa att det sjunkna Atlantis var identiskt med Gamla Uppsala.



Kung Karl XIV Johan hyllas av Uppsalastudenterna vid Uppsala högar 1834. Målning av Johan Wey.



nens vagga varifrån astronomin, tideräkningen samt de latinska och grekiska alfabetena (med runorna som förebild) härstammade.

I början av 1800-talet tog göticismen ny fart. Sverige hade år 1809 förlorat Finland och Åland i kriget mot Ryssland och förlusten ledde till att man på nytt sökte kontakt med ett storartat förflutet. I den andan bildades 1811 Götiska förbundet av en grupp akademiker, ämbetsmän och officerare. På stämmorna tog medlemmarna namn efter fornnordiska kämpar och drack mjöd ur horn.

Stora sammankomster ägde rum vid kungshögarna, en av de mest kända ägde rum 1834 då kung Karl XIV Johan hyllades av Uppsalastudenterna. I förbundets tidskrift »Iduna« medverkade författare som Esaias Tegnér och Erik Gustaf Geijer med dikter som förde ut det götiska budskapet.

Ännu i 1900-talets början uppfattades Gamla Uppsala som den viktigaste symbolen för den svenska staten. Från flera håll uttrycktes önskemål om att uppföra ett nationalmonument och för detta ändamål anlätades konstnären



»Midvinterblot«. Carl Larssons bild från 1896 av hur kung Domalde offras av hövdingarna för god årsväxt.

Carl Larsson. Hans förslag var ett storlaget Pantheon, en begravningsplats för välförtjänta svenskar som skulle uppföras i närheten av Östhögen. Förslaget väckte livliga protester från dem som såg Gamla Uppsala som en helig plats och planerna förverkligades aldrig.

Carl Larssons bild av den svenska forntiden kom istället till uttryck i »Midvinterblot« som han målade 1896 på uppdrag av Nationalmuseum. Motivet är hämtat från Snorre Sturlassons berättelse om hur svearna offrade sin kung för att få bättre skördar efter år av missväxt. Men Carl Larssons storslagna och färgrika forntidsscen tilltalade inte Nationalmuseum, som först refuserade verket. Efter flera turer på den internationella konstmarknaden deponerades dock Midvinterblot på museet 1993.

Trots att de gamla kungshögarna har tappat mycket av sin forna betydelse som nationalsymboler fortsätter Gamla

Uppsala att egga människors fantasi, ett faktum som gör platsen till ett av våra stora nationella turistmål. Sommaren 2000 invigdes det nya museet i Gamla Uppsala som ligger alldeles intill kungshögarna. Här bjuds besökaren på en spännande tidsresa, från 500-talets hövdingadöme, genom vikingatiden och kristendomens intåg, till 1200-talets ärkebiskopssäte. I utställningarna berättas vad forskarna vet om Gamla Uppsala, men också om vilka gåtor som ännu återstår att lösa.



Det nya museet i Gamla Uppsala.



## Kungshögarna

I över 2 000 år har människor begravts i Gamla Uppsala och ursprungligen fanns mellan 2 000 och 3 000 gravhögar i området. Det mesta av gravfältet har blivit åker, villatomter och grustag och idag återstår endast 250 gravar.

På 500-talet blev Gamla Uppsala platsen för kungabegravningar. Läget var utvalt med omsorg och för att ge de monumentala högarna ett majestä-

tiskt intryck byggdes de högt uppe på åsen, som symboler över gudomlighet och makt. Tusentals dagsverken av hundratals personer krävdes för att åstadkomma ett sådant byggnadsverk. Endast mycket mäktiga familjer kunde råda över sådana resurser.

Genom att bränna den döde och hans utrustning förflyttades han till en annan värld genom eldens förtärande kraft.



Kyrkan och kungshögarna som de avbildades av den franske konstnären Auguste Mayer i det ståtliga bokverket »Atlas historique et pittoresque« 1843–1848.



## Lästips

- Beowulf*. Översättning i originalets versmått. Björn Collinder. 1998.
- Bonnier, Ann Catherine. Gamla Uppsala – Från hednatempel till sockenkyrka. *Kyrka och socken i medeltidens Sverige*. Studier till Det medeltida Sverige 5. 1991.
- Gräslund, Bo. Folkvandringstidens Uppsala. Namn, myter, arkeologi och historia. *Kärnhuset i Riksäpplet. Upplands fornminnesförening och hembygdsförbunds årsbok*. 1993.
- Hervararsagan. *Isländska mytsagor*. Översättning och kommentar Lars Lönnrot. 1995.
- Holtsmark, Anne. *Fornnordisk mytologi. Tro och myter under vikingatiden*. Översättning Henry Williams. 1992.
- Lindqvist, Sune. *Uppsala högar och Ottershögen*. Kungl. Vitterhets och Historieakademien. 1936.
- Myt, makt och människa. Tio uppsatser om Gamla Uppsala*. Riksantikvarieämbetet. 2000.
- Nilsson Bertil. Sveriges kyrkohistoria. I. Missionstid och tidig medeltid. 1998.
- Rahmqvist, Sigurd. *Gamla Uppsala by – Upplands största. Från Östra Aros till Uppsala*. Uppsala stads historia VII. 1986.
- Ström, Folke. *Nordisk hedendom. Tro och sed i förkristen tid*. 1985.
- Sturlasson, Snorre. *Nordiska kungasagor I–III*. Översättning av Karl G. Johansson. 1991–1993.
- Sturlasson, Snorre. *Snorres Edda*. Översättning av Karl G. Johansson och Mats Malm. 1997.
- Sundqvist, Olof. *Freyr's offspring. Rules and religion in ancient Svea society*. 2000.
- Uppsalakulten och Adam av Bremen*. Red. Anders Hultgård. 1997.
- För barn**
- Hulth, Sonja. *När människorna kom ...* 1997.
- Hulth, Sonja. *I myternas värld. Min skattkammare 4*. 2000.
- Restrup, Ole. *Oden och Tor*. 1989.
- Strömberg, Ulla-Britt. *Guld, gravar och runor. 101 uppslagsord till Sveriges forntid*. 2002.
- Treter, Laura. *Gräv efter spår*. 2001.

## Bildlista

Omslagsfoto: Bengt A. Lundberg/RAÄ

Karta: Mats Vänehem

- s. 2 Foto: Pål-Nils Nilsson/RAÄ
- s. 3 Foto: Bengt A. Lundberg/RAÄ
- s. 4 Foto: Statens historiska museum
- s. 5 Foto: Johan Westin
- s. 6 Foto: Andrea Balassa/Birkamuseet
- s. 7 Foto: Antikvarisk-topografiska arkivet
- s. 8 Foto: Riksantikvarieämbetet
- s. 9 Foto: Antikvarisk-topografiska arkivet
- s. 9 Foto: Bengt A. Lundberg/RAÄ
- s. 10 Foto: Bengt A. Lundberg/RAÄ
- s. 11 Foto: Bengt A. Lundberg/RAÄ
- s. 13 Foto: Bengt A. Lundberg/RAÄ
- s. 14 Ur »Historia om de nordiska folken«  
1555
- s. 15 Foto: Antikvarisk-topografiska arkivet
- s. 16 Illustration: Anna-Clara Tidholm. Ur  
»I myternas värld. Min skattkammare«  
av Sonja Hulth 2000.
- s. 17 »Tors strid med jättarna« av Mårten  
Winge. Foto: Nationalmuseum,  
Stockholm
- s. 18 Valkyria. Hänge från Björkö.  
Foto: Statens Historiska museum
- s. 19 »Loke och Sigyn« av Mårten Winge.  
Foto: Nationalmuseum, Stockholm
- s. 20 Foto: (Oden). Statens historiska museum
- s. 20 Foto: (Hänge av Fröja). Statens historiska  
museum, Gabriel Hildebrand
- s. 21 Hjälmplåt från båtgravfältet i Vendel.  
Statens historiska museum
- s. 21 Foto: (Torshammare). Statens historiska  
museum
- s. 21 Foto: (Hänge). Nils Lagergren / Antikvarisk-  
topografiska arkivet
- s. 22 Foto: Jan-Eve Olsson
- s. 23 Foto: Åke Eson Lindman
- s. 24 Foto: Bengt A Lundberg / RAÄ
- s. 25 Rekonstruktionsfoto: Susanne van Raalte
- s. 25 Foto: Sture Warmenius / Antikvarisk-  
topografiska arkivet. Sankt Erik, skulptur i  
altarskåpet i Gamla Uppsala kyrka
- s. 26 Illustration: Mats Vänehem
- s. 27 Försättsplansch i Olof Rudbecks Atlantica  
1679--98
- s. 28 Foto: Nationalmuseum, Stockholm »Carl  
XIV Johans besök vid Uppsala högar» av  
Johan Way
- s. 29 Foto: Bengt A Lundberg / RAÄ. »Midvinter-  
blot» av Carl Larsson
- s. 29 Foto: Bengt A Lundberg
- s. 32 Illustration: Mats Vänehem



## Bildlista

Omslagsfoto: Bengt A. Lundberg/RAÄ

Karta: Mats Vänehem

- s. 2 Foto: Pål-Nils Nilsson/RAÄ
- s. 3 Foto: Bengt A. Lundberg/RAÄ
- s. 4 Foto: Statens historiska museum
- s. 5 Foto: Johan Westin
- s. 6 Foto: Andrea Balassa/Birkamuseet
- s. 7 Foto: Antikvarisk-topografiska arkivet
- s. 8 Foto: Riksantikvarieämbetet
- s. 9 Foto: Antikvarisk-topografiska arkivet
- s. 9 Foto: Bengt A. Lundberg/RAÄ
- s. 10 Foto: Bengt A. Lundberg/RAÄ
- s. 11 Foto: Bengt A. Lundberg/RAÄ
- s. 13 Foto: Bengt A. Lundberg/RAÄ
- s. 14 Ur »Historia om de nordiska folken«  
1555
- s. 15 Foto: Antikvarisk-topografiska arkivet
- s. 16 Illustration: Anna-Clara Tidholm. Ur  
»I myternas värld. Min skattkammare«  
av Sonja Hulth 2000.
- s. 17 »Tors strid med jättarna« av Mårten  
Winge. Foto: Nationalmuseum,  
Stockholm
- s. 18 Valkyria. Hänge från Björkö.  
Foto: Statens Historiska museum
- s. 19 »Loke och Sigyn« av Mårten Winge.  
Foto: Nationalmuseum, Stockholm
- s. 20 Foto: (Oden). Statens historiska museum
- s. 20 Foto: (Hänge av Fröja). Statens historiska  
museum, Gabriel Hildebrand
- s. 21 Hjälmlåt från båtgravfältet i Vendel.  
Statens historiska museum
- s. 21 Foto: (Torshammare). Statens historiska  
museum
- s. 21 Foto: (Hänge). Nils Lagergren / Antikvarisk-  
topografiska arkivet
- s. 22 Foto: Jan-Eve Olsson
- s. 23 Foto: Åke Eson Lindman
- s. 24 Foto: Bengt A Lundberg / RAÄ
- s. 25 Rekonstruktionsfoto: Susanne van Raalte
- s. 25 Foto: Sture Warmenius / Antikvarisk-  
topografiska arkivet. Sankt Erik, skulptur i  
altarskåpet i Gamla Uppsala kyrka
- s. 26 Illustration: Mats Vänehem
- s. 27 Försättsplansch i Olof Rudbecks Atlantica  
1679--98
- s. 28 Foto: Nationalmuseum, Stockholm »Carl  
XIV Johans besök vid Uppsala högar« av  
Johan Way
- s. 29 Foto: Bengt A Lundberg / RAÄ. »Midvinter-  
blot« av Carl Larsson
- s. 29 Foto: Bengt A Lundberg
- s. 32 Illustration: Mats Vänehem

**Riksantikvarieämbetets förlag**

Box 5405, 114 84 Stockholm

Tel. 08-5191 8000

Fax 08-5191 8083

[www.raa.se](http://www.raa.se)

[bocker@raa.se](mailto:bocker@raa.se)

I museet i Gamla Uppsala visas fynden från kungshögarna med omnejd och berättas om platsens sägenomspunna historia genom 2000 år. Museet arrangerar guidade visningar och vandringar i fornlämningsområdet och erbjuder programverksamhet under sommarsäsongen. För mer information om öppettider, gruppbokningar och program ring 018-23 93 00 eller besök hemsidan [www.raa.se/gamlauppsala](http://www.raa.se/gamlauppsala).

**Gamla Uppsala** ingår som nr 59 i serien Svenska kulturminnen, som är en serie vägledning till några av vårt lands intressantaste kulturminnen.

*Redaktör* Agneta Modig

*Faktagranskning* Kent Andersson och Ann Catherine Bonnier

*Grafisk form och layout* Tina Hedh-Gallant

© 2003 Riksantikvarieämbetet

1:1

ISBN 978-91-7209-658-5 (PDF) 2013

Tryck Elanders Gummessons 2003



**SVENSKA KULTURMINNEN 59**

**Gamla Uppsala**

Platsen är en av Nordens märkligaste kulturmiljöer.  
Här låg svearnas kungasäte och viktigaste kultplats  
under järnåldern.

Här finns ett av våra största gravområden.  
Och här stod det kristna Sveriges första  
ärkebiskopskyrka.

Men vem är begravd i högarna?  
Vad var det för folk som bodde här?  
Frågorna kring Gamla Uppsala är många ...



Riksantikvarieämbetet

ISBN 978-91-7209-658-5 (PDF) 2013

ISBN 91-7209-298-X



9 789172 092983 >

